

Maria Kontos

Sammenlignende overvejelser over kodifikationsmetoden i 'Grounded Theory' og i den biografiske metode

Denne artikel sætter fokus på forholdet mellem 'Grounded Theory' og biografisk metode ved at sammenligne kodifikationsprocedurerne i de to metodologiske tilgange. Den biografiske metodes kodifikationsprocedure illustreres herefter på et selvbiografisk interview med en selvstændig erhvervsdrivende tysk kvinde, som deltog i TSER-projektet „Self-employment activities of women and minorities; their success or failure in relation to social citizenship policies“.

Dette bidrag er resultatet af overvejelser og diskussioner i forbindelse med det transnationale TSER-projekt *Self-employment activities of women and minorities; their success or failure in relation to social citizenship policies* (SEM)¹. Projektets formål var at undersøge fænomenet den "nye selvstændighed" i europæiske lande og evaluere politiske tiltag til at fremme erhvervsøkonomisk selvstændighed af ikke-privilegerede ud fra en biografianalytisk tilgang, der bygger på selvbiografiske narrative interviews². En særlig udfordring for SEM-projektet var at det samlede antal interviews var så stort, at det ville kunne ødelægge overskueligheden i den kvalitative tilgang. Det normale for biografianalytiske arbejder er, at de bygger på et beskedent antal cases. Derudover var der en høj grad af kompleksitet i projektet, som skulle sammenligne a) tre distinkte sociale grupper (indvandrede kvinder, indvandrede mænd og ikke-indvandrede, indfødte kvinder) b) seks nationale kontekster og c) de personer, der havde benyttet sig af politiske tiltag til opbygning af et selvstændighedsprojekt, og de personer som havde startet deres selvstændighedsprojekt uden nogen form for offentlig støtte.

Denne bredt definerede, vifteformede forskningsgenstand dikterede bearbejdningen og sammenligningen af de i alt 252 biografiske interviews. Projektets anliggende var derfor at lette den forestående analyse- og sammenligningsproces med moderne computerunderstøttet teknik. Det krævede en software, der kunne imødekomme principperne i Grounded Theory, der er den mest systematiserende metode inden for den kvalitative empiriske socialforskning. Hertil syntes NUD'IST-software øjensynligt at egne sig bedst. Under anvendelsen opdagede vi imidlertid, at der var afgørende forskelle mellem Grounded Theory og fremgangs-

måden i den biografiske metode, hvilket fik stor indflydelse på muligheden for at overføre NUD'IST-softwaren fra den ene metode til den anden.

Grounded Theory danner en vigtig forståelsesramme for den biografiske metode, der bygger på det narrative interview, sådan som metoden er blevet udviklet af Fritz Schütze (1981, 1983, 1984), og i biografiforskningen generelt (Apitzsch/Inowlocki 2000). Biografiforskere refererer næsten altid til Grounded Theory som metodisk ramme for deres fremgangsmåde. I SEM-projektet blev de konkrete metodiske ligheder og forskelle mellem Grounded Theory og den biografiske metode imidlertid kun sjældent diskuteret eksplicit³.

I denne tekst vil jeg prøve på at identificere metodiske fællestræk og forskelle mellem Grounded Theory og biografiforskning, dog uden at komme ind på den konkrete problematik omkring NUD'IST-softwaren⁴. I den første del af artiklen fremstilles de centrale principper i Grounded Theory. I den anden del diskuteres den biografiske metode ud fra en sammenligning med Grounded Theory. Jeg koncentrerer mig især om de metodisk centrale skridt, der skal tages for at kodificere det empiriske materiale, og diskuterer hvordan dette problem løses i de to metodiske tilgange. Til sidst ønsker jeg at illustrere fremgangsmåden i den biografiske metode, som den blev anvendt i projektet, via et konkret eksempel med et interview, der bliver analyseret i detaljer.

Grounded Theory

Begrebet Grounded Theory blev udviklet af Barney Glaser og Anselm Strauss (1967) med det formål at systematisere principperne i den kvalitative forskning. Tanken var at befri den kvalitative metode fra den mistænksomhed for subjektivitet og tilfældighed, som omgiver den kva-

litativt orienterede forskning, og sikre den en valid basis, der kan måle sig med de elaborerede validitetsskrav som den kvantitative forskning omgiver sig med (Glaser/Strauss 1967:3f).

I tilslutning til den filosofiske pragmatisme og den symbolske interaktionisme afviser Grounded Theory et statisk, deterministisk, men også ikke-deterministisk samfundsbillede. En vigtig antagelse i Grounded Theory er snarere den sociale forandring som samfundstilstand. Sociale fænomener er ikke statiske, men i løbende forandring. Deri ligger implicit den antagelse, at de handlende aktører har muligheden for at kontrollere deres liv via deres reaktioner på de samfundsmæssige betingelser, skønt de ikke altid benytter sig af denne mulighed. I denne betydning prøver Grounded Theory på at blotlægge ikke kun relevante betingelser for social handling, men også at udarbejde, hvordan aktørerne aktivt reagerer på betingelserne (Corbin/Strauss 1990:419).

I centrum af Grounded Theorys overvejelser befinder sig - analogt til det statistisk repræsentative sample i den kvantitative forskning - tanken at selektionen af de cases, som skal undersøges, i princippet skal begrundes teoretisk, den såkaldte teoretiske sampling. Den konsekvente anvendelse af dette princip om teoretisk begrundelse af caseselektionen kræver en fortløbende griben ind i hinanden af hhv. analyse og materialeindsamling/caseselektion. På baggrund af analyseresultaterne bliver den videre selektion af cases begrundet med det formål at sikre resultaterne gennem en sammenligning af minimalt og maksimalt differentierede cases. Målet med teoretisk sampling er, at alle mulige variationer af det fænomen, der skal udforskes, bliver optaget i samplet. Når en yderligere udvidelse af cases ikke længere leverer nye erkendelser og resultatmodifikationer,

Maria Kontos
Lektor ved J.W.
Goethe-University
in Frankfurt/Main.
E-post: kontos@
soz.uni-frankfurt.de

kan det antages at en mætning af samplet har fundet sted, og forskningen kan nu anses som foreløbigt afsluttet.

Et andet tyngdepunkt i Grounded Theory er systematiseringen af processen i materialeanalysen. I dens centrum står kodifikationens forløb. Grounded Theory ser ikke styrken i kvalitativ forskning i bekræftelsen eller afvisningen af præfabrikerede teorier og hypoteser, men i opdagelsesprocessen eller genereringen af hypoteser og teorier, som er funderede i det empiriske materiale. Glaser og Strauss foreslår der for, at man opfatter kodifikationsprocessen som en fremgangsmåde i den kreative udarbejdelse, der har det formål at sikre teoretisk kontrol af de kategorier, som den subjektive forudindtagethed skaber. Gennem kodifikationsprocessen opstår hypoteser og endelig teorier ud af den vedvarende dialog med det empiriske materiale. Den foreslåede kodifikationsproces adskiller sig fra analyser af kvalitative data, der indordner materialet under deduktivt forudfattede kategorier og "subsumerer" det ind under en forudfattet teori (sml. Flick mfl. 1991). Den foreslåede metode består snarere i at indordne de analytiske kategorier, som opstår ud af materialet, til selve materialet, også kaldet "kon-

struktioner af anden grad" i Alfred Schütz' terminologi (Schütz 1971:7), hvilket indebærer at forfine og fuldstændiggøre disse i en permanent sammenligningsproces. Opdagelses- og udviklingsprocessen af analytiske kategorier, som også kan eksistere som forekommende kategorier i form af "natural codes" i materialet, består for det første af en diskussion af det empiriske materiale og for det andet af en tankeeksperimentel udvikling af dimensioner og egenskaber, der kan ordnes i forhold til de analytiske kategorier. De tankeeksperimentelt udviklede egenskaber og dimensioner bliver derefter kontrolleret ved selve materialet. Materialets kodifikationsproces efter analytiske kategorier er dermed en proces af bestandig sammenligning og vedvarende forfinelse af kategorierne. Teorigenereringens trin består så i udviklingen af forholdet mellem kategorier og subkategorier og dermed af integrationen af abstrakte kategorier, der er differentieret efter egenskaber og dimensioner.

Kodifikationsmetoden, der blev udviklet i et fælles arbejde af Glaser og Strauss (1967), blev senere videre systematiseret af A. Strauss i samarbejde med J. Corbin (Strauss/Corbin 1990/1996, Corbin/Strauss 1991). I videreudviklingen af Grounded Theory bliver der skellet mellem den, i starten, åbne kodifikation, den derefter aksiale kodifikation, dvs. en kodifikation omkring akserne af bestemte centrale kategorier, og den selektive kodifikation. I den proces fastlægges en nøglekategori, som teorien kan integreres i. I følge Strauss og Corbin skal kodifikationsmetoden ordnes i forhold til et handlingsteoretisk koncept, der som et skelet understøtter og styrer kodifikationen. Kodifikationsskelettet i det handlingsteoretiske "kodifikationsparadigme" (Strauss/Corbin 1990/1996) indbefatter handlingens betingelser, handlingens

kontekst, strategierne (aktioner, interaktioner) og konsekvenserne af handlingerne og strategierne.

Dette kodifikationsskelet blev senere skarpt kritiseret af Glaser for at stå i modsætning til de egentlige grundprincipper i Grounded Theory. Glasers argument går ud på, at den oprindelige intention i Grounded Theory er at sikre emergensen af teorien ud af materialet. Dette står nemlig i modsætning til den herskende model, at "tvinge" (forcing) teori ud af materialets underordning under præfabrikerede kategorier. Kodifikationsparadigmet ville ifølge Glaser føre kodifikationsprocessen ind i en fastlagt formel, og processen for dannelsen af teorien ville derigennem blive ført ind i forudbestemte baner (Glaser 1992).

Den biografiske metode i analysen af autobiografiske narrative interviews

TSER-projektet benytter den biografiske metode til analyse af autobiografiske narrative interviews, der blev udviklet i Forbundsrepublikken i 80'erne og 90'erne af især F. Schütze. Denne metode, som opstod bl.a. under indflydelse af Grounded Theory, den symbolske interaktionisme og den etnometodologiske konversationsanalyse (Apitzsch/Inowlocki 2000), overtager og videreudvikler de skitserede metodologiske positioner i Grounded Theory. I lighed med Grounded Theory er der i biografiforskningen implicit et ikke-deterministisk og ikke-"agnosticistisk" samfundsbillede. Dualismen mellem samfund og individ, modsætningen mellem "mikro-" og "makro-strukturer", opgives til fordel for den tanke, at samfundsmæssige strukturer ikke eksisterer i sig selv, men bliver reproduceret og forandret af handlingen, som påvist af A. Giddens' (1988) strukturations-teori.

Formålet med analysen af de biografi-

ske fortællinger er rekonstruktionen af erfaringer og dermed af sociale processer og deres analyse. Derved adskiller biografiforskningen, der er procesanalytisk orienteret, sig fra de fordelingsteoretiske synsvinkler, der især karakteriserer kvantitativ forskning. F. Schützes antagelse går ud på at producerede fortællinger af selvoplevede oplevelser, som bliver til under betingelserne af en aftale mellem interviewer og interviewede, genspejler erfaringen hos fortælleren, fordi "fortællingens trækvang" tvinger fortælleren til at øse af gennemlevede erfaringer, mens der fortælles. Det at fortælle improviseret ligger dermed nedenunder dynamikken i den gjorde erfaring og kan kun i en meget ringe grad styres af fortælleren i en interviewsituation til selv fremstillingens formål. Schütze betragter den improviserede fortælling som en

skabende handling ...(som) (ud-former) strømmen af gjorde erfaringer langt ud over de oprindelige forventninger og forud dannede billeder af fortælleren. („schöpferischen Akt, ...(der) den Strom der gemachten Erfahrungen weit über die anfänglichen Erwartungen und Vorabbilder des Erzählers hinaus (gestaltet) (Schütze 1987: 184).

Med erfaring menes ikke det virkeligt skete, men individets bevidsthedsmæssige bearbejdning af det.

Gennem procesanalysen af en enkelt case og sammenligningen med andre cases når biografiforskningen til typedannelsen, dvs. til antagelser om typiske processer, som på den ene side udspringer af bestemte betingelser og ligner hinanden og som på den anden side adskiller sig fra andre typiske forløb (Kelle/Kluge 1999). Skønt de typer, der er blevet genereret gennem biografiforskningen og an-

dre interpretative fremgangsmåder i sociologien, ikke er identiske med Webers idealtype, fordi de er syntetisk-reale og ikke "ideale", så gælder også for dem, at de vil muliggøre forståelsen af sociale processer. Gennem genereringen af typer er det muligt at opfatte meningssammenhængen (*motiv*), i hvilken "der tilhører en aktuelt forstået handling i dens subjektivt mente mening" ("seinen subjektiv gemeinten Sinn nach ein aktuell verständliches Handeln hineingehört") (Bohnsack 1991:144).

Det at forstå den biografiske erfaring og den biografiske handling betyder at bringe de fortalte handlinger ind i en biografisk sammenhæng. Ved hjælp af en skelnen mellem to arter af motiver, som blev udviklet af A. Schütz i sit opgor med Webers idealtypebegreb, bliver det muligt at forklare en iagttaget handling i dens kontekst.

Med termen "motiv" betegner Weber ... for det første handlingens "for-at", altså en orientering af handlingen ved en fremtidig begivenhed, for det andet handlingens "fordi", altså en tilbageskuen på handlingen i form af en tidligere begivenhed ("Mit dem terminus "Motiv" bezeichnet Weber ... einmal das "Um-zu" des Handelns, also die Orientierung des Handelns an einem zukünftigen Ereignis, das andere Mal das "Weil" des Handelns, also den Rückbezug des Handelns auf ein vergangenes Erlebnis.") (Schütz 1971: 116).

Enhver handling orienterer sig ved et udkast, en (udtænkt) plan, og dermed ved et for-at-motiv, gennem hvilken handlingen "typisk" bliver forudsagt. Fordi-motivet giver oplysninger om de oplevelser, som er gået forud for konsti-

tutionen af udkastet og dermed også om det for-at-motiv, som har konstitueret det.

I vores undersøgelse af den erhvervsmæssige selvstændighed af ikke-privilegerede sociale grupper drejer det sig bl.a. om at begribe meningssammenhængen i selvstændigheden, dvs. begribe de for-at-motiver og fordi-motiver, som har ført til den erhvervsmæssige selvstændighed. Denne problemstilling er kommet frem i den løbende akademiske diskussion om den "nye" selvstændighed og det fremhæves, at motivet - at undgå og overvinde arbejdsløshed - er en handling, der er forårsaget af "nød" (Bögenhold 1989). SEM-projektets anliggende er bl.a. at kontrollere, hvorvidt tesen om den økonomiske handlings "ikke-økonomiske" motiver (Weber 1920,1996) også griber ind i den ikke-privilegerede type af selvstændighed.

Kodifikationsmetoden i den biografiske metode

Både Grounded Theory og metoden i det biografiske narrative interview forfølger målet om systematisk og rekonstruerbart at kunne udvikle de analytiske kategorier ud af det empiriske materiale. Schütze refererer i sin skitse til den metodiske ramme for biografianalysen eksplicit til Glasers og Strauss' koncept om den teoretiske sampling, den kontrastive sammenligning og den teoretiske saturering (Schütze 1987). På trods af de epistemologiske ligheder kan man konstatere nogle forskelle mellem Grounded Theory og hans forslag til kodifikationsproces. Disse forskelle ønsker jeg at diskutere i det følgende ved at fokusere på de gensidigt betingende aspekter af materialeindsamlingen og af kodifikationsprocessens teoretiske forudsætninger.

a) Materialeindsamling

Grounded Theory er alene rettet mod en analyse af kvalitativt datamateriale og

indeholder derfor, bortset fra selve strategien om den teoretiske sampling, ingen nærmere angivelser af metoder til generering af datamateriale. Metoden, som Schütze foreslår og som refererer til et specifikt område af kvalitativ empirisk forskning, er en metode til evaluering og fortolkning af biografiske tekster, der bliver indsamlet og etableret på en metodisk gennemtænkt måde. Gennemførelsen af det biografisk-narrative interview skal være udformet således, at den intuitive fortællekompetence hos fortælleren ikke bliver forstyrret af indgreb fra interviewer. Fortællerens fortællekompetence, som benyttes, implicerer evnen til at udforme en fortælling således, at den - også hvis den varer i timevis - både bliver forstået af tilhøreren og at dens opbygning kan reproduceres (Bohnsack, 1991:92). Antagelsen går ud på at i en interviewsituation, hvor fortælleren er fri for ydre påvirkninger og kan udfolde sin livshistorie, kan der produceres en fortælling, i hvilken der bliver reproduceret erfaringer i de lag, i de relevanser og fokuseringer, som er konstitutive for fortællerens identitet og som dermed også er relevante for fortællerens handlinger (Bohnsack 1991:93).

For interviewteknikken betyder det, at der skal oprettes en aftale med interviewpartneren, at en fortællegenererende opfordring skal indlede interviewet, at interviewer godtd nok udtrykker sin deltagelse og opmærksomhed, men ikke griber ind i fortællingen, indtil fortælleren har signaleret afslutningen af fortællingen med en coda. Først på dette tidspunkt stiller interviewer spørgsmåle til temaer, der er uklare i fortællingen eller som ikke er blevet nævnt. Kun den fortælling, som opstår under sådanne betingelser og som giver den interviewede mulighed for at udfolde sine prioriteter uforstyrret, leverer en tekst, hvor man kan rekonstruere lag af erfaringer. Analysen er

i sidste ende henvist til den udgave af interviewet, som er transskriberet, idet denne fastholder ikke kun sproglige, men også parasproglige meddelelser og nuancer af talen.

b) Fortælleteoretiske forudsætninger for kodifikationen

Grounded Theory blev udviklet under evalueringen af iagttagelsesprotokoller i forbindelse med en undersøgelse af, hvordan medicinsk personale omgås døende patienter (Glaser/Glaser 1965). I Grounded Theory fokuseres der på enkeltstående hændelser (incidenter), og derfor er det "små" sekvenser af handlinger og adfærd, der kodificeres. Analysen af biografiske interviews har derimod at gøre med tidsmæssigt langstrakte rækker af handlinger (Dausien 1995: 105). Netop den tidsmæssige strukturering af den biografiske fortælling er et vigtigt, metodisk implikationsrigt aspekt af den biografiske metode.

Mens kodifikationsforslaget i Grounded Theory foreslår dannelsen af "ad hoc" kategorier (Kelle/Kluge 1999:59), indbefatter kodifikationsforslaget i den biografiske metode flere forudsætninger. Den metode, der er anvendt i projektet og som går tilbage til F. Schütze, er baseret på fortælleteoretiske antagelser, der i sammenligning med kodifikationsforslaget i Grounded Theory begrundes en mere kompleks kodifikationsmetode til processen med at udvikle kategorier. På basis af resultaterne af konversationsanalysen udviklede F. Schütze en sprogsociologisk funderet fortælleteoretisk ramme for gennemførelsen af en narrativ analyse. Udgangspunktet for denne ramme består i, at den formale struktur i en improviseret fortælling viser en systematisk regelbundethed og ordening, hvis rekonstruktion leverer indsigter i strukturen i den tilgrundliggende erfaring. Som formuleret af G. Riemann,

...by systematically focusing on *how* (kursiv i originalen) one could arrive at a deeper understanding of the *what* (kursiv i originalen): the long time experiences of the narrators and the social processes which they have been involved in... (Riemann 2001:7).

Den centrale fortælleteoretiske antagelse i den narrative analyse består i, at regelbundetheden og ordningen af fortællingen kan føres tilbage til fortællingens orientering: a) til de grundlæggende kognitive figurer i rekapitulationen af erfaringen og b) til trækvtangen i fortællingen, som bygger på de kognitive figurers virksomhed (Schütze 1984:80).

De kognitive figurer, som allerede strukturerer erfaringen og som realiserer sig i fortællingens forløb under virkningen af fortællingens trækvtang (Schütze 1978:166), er:

- Biografi- og begivenhedsbærer i både de bestående og de forandrede sociale forhold
- Begivenheds- og erfaringssammenkædning
- Situationer, livsmiljø og de sociale verdener som betingelses- og orienteringsramme for sociale processer
- Helhedsformen/Gesamtgestalt/ i livshistorien (Schütze 1984:81)

Fortællingen får gennem dynamikken i "trækvtangen" et automatisk videreforløb, som man, når man først er begyndt, ikke kan bryde ud af igen, uden at der sker brud og opstår usandsynligheder i fortællingen (Bohnsack 1991:93). Dvs. man kan kun bryde ud, hvis man overtræder de "regler", som vi disponerer over i hverdagen, når vi fortæller en plausibel og konsistent historie til en tilhører. Disse regler, som også kaldes "fortællingens trækvtang", er:

- Tvangen til at lukke en form: den eksisterende kompetence til at kunne afgøre, om en fortælling eller en del af en fortælling er afsluttet (dvs. om formen er afsluttet eller ej), implicerer "tvangen" til at føre en engang påbegyndt fortælling til dens afslutning.
- Tvangen til at fastlægge en relevans og til at fortætte fortællingen: Fordi fortælletiden som regel er begrænset, skal fortælleren indskrænke sig til det væsentlige, men samtidig også lukke fortællingens form. Fortællingerne og dele af fortællinger skal derfor tilsvarende komprimeres og fortættes.
- Tvangen til at gå i detaljer: For at gøre det fortalte plausibelt er fortælleren "tvungen" til at fortælle detaljeret om de begivenheder, som efterspørges i fortællingens kontekst (Schütze 1982).

Orienteringen af fortællingen mod en kognitiv figur i form af begivenheds- og erfaringssammenkædning bevirker, at fortællingen bygger på erfaringer, som er indlejret i de faktiske procesforløb, altså i en tidsmæssig "sekventiel" struktur af livshistorien. Derigennem får fortællingen selv en sekventiel struktur. Delfaser af livshistoriske procesforløb bliver præsenteret i "selvstændige fortællingssegmenter". Tematiske segmenter er igen inddelt i subsegmenter og indlejret i overordnede tematiske suprasegmenter. Segmenter, sub- og suprasegmenter er struktureret gennem trin i indledningen, kernefremstilling/temaudførelse og resultatssikring/afslutning. En følge af fortællingens sekventielle struktur er også dannelsen af forskellige fortællelinjer, der står i et hierarkisk forhold til hinanden, som dominante og recessive.

Den fortælleteoretiske antagelse om den pragmatiske funktion af tekstarterne er også relevant for fortolkningen. For-

uden fortællingssætninger, som tager hensyn til begivenhedens aspekt, forekommer der narrative og også deskriptive sætninger, som beskriver betingelserne og omstændighederne, og der forekommer argumentative sætninger, som udtrykker orienterings-, forklarings- eller identitetsteoretiske forestillingslementer af fortællingen (Schütze 1984:91).

Vil man nu vha. af interviewtekstens analyse rekonstruere erfaringens struktur, skal man tage hensyn til fortællestrukturen og dens dynamiske karakter. Inddelingen af teksten i sekvenser indtager derfor en central placering i den biografiske metodes tekstanalyse. Den foreslåede kodifikationsproces udnytter den sekventielle struktur af teksten som et nøgleinstrument i fortolkningen og rekonstruerer denne langs analyse-/kodifikationstrin. For endnu en gang at sammenligne med Grounded Theory: I analyseprocessen i Grounded Theory spiller sekvensering og den temporale struktur i den interaktionelle hændelse ingen metodisk nøgleposition, skønt Grounded Theory er anlagt som proces, som det fremgår af opdelingen af interaktionen i betingelser, strategier og konsekvenser gennem kodifikationsparadigmet, og skønt udforskningen af den sociale forandring står i centrum for Grounded Theory.

c) Kodifikationens biografiteoretiske forudsætninger

Kodifikationsforløbet i den biografiske metode betjener sig ikke kun af formale fortælleteoretiske antagelser om strukturen i den fortalte tekst, men også af biografiteoretiske antagelser om livsforløbets processtrukturer, hvis elementære former "i princippet (men til dels kun meget lidt) er at finde i alle livsforløb" ("im Prinzip (wenn auch z.T. nur spurenweise) in allen Lebensläufen anzutreffen sind") (Schütze 1983:284). Disse proces-

strukturer er:

- *Biografiske handlingsskemaer*, der er biografiske planer og udkast, som bliver udviklet af biografibæreren og som repræsenterer princippet i biografens intentionen. Institutionelle forløbsmønstre i livshistorien, altså samfundsmæssigt institutionaliserede forventningsmønstre, som biografibæreren bliver konfronteret med.
- *Forløbskurver*, der er indtræden af livshistoriske begivenheder i biografien, som overvælder biografibæreren og tendentielt fratager ham evnen til at handle intentionelt. Schütze har i sin forskning givet dette fænomen, som er undervurderet i sociologien, speciel opmærksomhed og har klart udarbejdet processtrukturens sekventielle ordning i forløbskurven (Riemann/Schütze 1993). Forløbskurver kan forekomme i individuelle biografier, men de kan også gælde for kollektiver (f.eks. krige, økonomiske kriser) og kan bestemme livssituationer for store befolkningsgrupper (Schütze 1989).
- *Forandringer*, det er biografibæreren indre forandringer, som f.eks. perioder af kreativitet, der bliver oplevet som overvældende forandringer af oplevelses- og handlingsmuligheder.

Disse antagelser danner det specielle "kodifikationsparadigme" i den biografiske metode (Dausien 1996).

Kodifikationstrin i den biografiske metode

Kernen i den biografianalytiske kodifikationsmetode er den strukturelle beskrivelse af fortællingen. Denne bygger på segmenteringen af teksten, på dens formale afsnit. Segmenterne og de supraseg-

menterede enheder, som er indlagt i disse, fastlægges. Segmenterne opdeles internt i deres subsegmenter. Derigennem fastlægges det, hvilke temaer, i hvilken rækkefølge og hvilke tekstarter, der skal behandles. Derved bliver det vigtigt, om og af hvilke grunde fortælleren forlader fortælleskemaet og fortsætter fortællingen argumenterende eller beskrivende. Det er også vigtigt, om han indbygger beskrivelser ind i fortællingen, om han fortæller eller hellere benytter en distance-ret form for berettede. Denne strukturering af teksten viser fortællingens første karakteristika. Der kan dannes de første hypoteser om erfaringen.

At beskrive en tekst strukturelt betyder at afdække dens strukturer og interpretationer, dvs. at formulere hypoteser om tekstens latente struktur og biografens processtrukturer. Ligesom i Grounded Theory anbefales det at stille spørgsmål til teksten. Et centralt spørgsmål drejer sig om sekvenseringen af teksten.

Der skal altså stilles spørgsmål som: "Hvad kommer først? Og hvad kommer derefter? Hvordan starter det? Og hvordan slutter det?", "Hvordan er den interne rækkefølge af ydre og indre begivenheder og tilstande mellem begyndelses- og afslutningspunktet?", "Hvordan sker overgangen fra et endepunkt til et nyt begyndelsespunkt?" Det synes at være nogle ret nogle trivielle spørgsmål, i begyndelsen. Men de indeholder en forbavsende heuristisk kraft. ("Es müssen also Fragen gestellt werden wie: „Was kommt zuerst? Und was kommt dann?, Wie fängt es an? Und wie hört es auf?", „Wie ist die interne Abfolge von äusseren und inneren Ereignissen und Zuständen zwischen dem Anfangs- und dem Endpunkt?")

„Wie wird der Übergang zwischen einem Endpunkt und einem neuen Anfangspunkt geleistet?“ Das sind zunächst einmal recht triviale Fragen. Ihnen wohnt allerdings eine erstaunliche heuristische Kraft inne.“ (Schütze 1983: 284f.)

Antagelsen, at det ville være muligt at rekonstruere erfaring gennem fortællingen, er ofte blevet udsat for kritik⁵. H. Bude (1985) kritiserede således den påståede homologi mellem erfaring og fortælling. Gennem denne diskussion blev der mere fokuseret på de interaktive betingelser, som fortællingen blev produceret under, og på de forskellige funktioner, som de tidligere erfaringer får for fortællerens nutidige selvforståelse. Denne kritik har foranlediget G. Rosenthal til at foreslå, at data fra oplevet og data fra fortalt livshistorie analyseres adskilt (Rosenthal 1995, Fischer-Rosenthal/Rosenthal 1997). Data fra den oplevede livshistorie skal fortolkes sekventielt, og der skal dannes hypoteser om den virkelige erfaring. Først derefter fortolkes den fortalte livshistorie også sekventielt. Resultaterne af fortolkningen af de to niveauer bliver derefter kontrasteret og gensidigt afvejet. Af tidsmæssige grunde syntes vi alligevel at det var tilstrækkeligt at bibeholde denne metode, som er foreslået af Schütze, og foretage kontrasteringen af den oplevede og fortalte livshistorie inden for rammen af den strukturelle beskrivelse, fordi fortolkningen af teksten konstant refererer til informationerne om den oplevede livshistorie, som er indeholdt i teksten, og dermed afdækker de paradoksale forhold i fortolkningen.

G. Rosenthal foreslår yderligere at op tage principperne for den objektive hermeneutik, som også opererer sekvensanalytisk, i fortolkningsmetoden (Oevermann mfl. 1979, Fischer-Rosenthal/Ro-

senthal 1997). Det drejer sig f.eks. om princippet for fortolkning af et enkelt segment uden tilføjelse af informationer fra andre segmenter, der følger efter; det drejer sig om princippet for den tankeeksperimentelle variation af konteksten, som udformer det hypotetiske udkast i de næste segmenter, der skal forstås som muligheder, og det drejer sig om den efterfølgende kontrastering af disse hypoteser med det virkelige forløb. Udkastet til de hypotetiske muligheder beror på kulturelt indkortede normalitetsforestillinger.

Den strukturelle beskrivelse leverer altså fortolkninger, som indeholder analytiske kategorier, der er ved at blive udformet. Disse fortolkninger og kategorier bliver sammenfattet til en teori om biografens processtrukturer på det analytiske abstraktionstrin. På dette trin når man altså til en integration af de kategorier og subkategorier, som er udvundet i løbet af den strukturelle beskrivelse. Især bliver fortællingens form i dens helhed rekonstrueret på dette trin, hvorved den biografiske metodes kodifikationsparadigma, livsforløbets processtrukturer leverer baggrunden for denne rekonstruktion.

Det er åbenlyst at den fremstillede fremgangsmåde stiller krav til tydeliggørelse og gennemsækelighed, som igen leder til en modsvarende omfangsrig fortolkende tekst. Derved opstår der et "fremstillingsproblem" (Dausien 1996: 134). Den strukturelle beskrivelse fremstiller processen, som har ført frem til hypotesedannelser, således at den senere kan udføres og afprøves af en udenforstående. Ikke desto mindre kan den diskussion af forskningsresultaterne, som forelægges det interesserede publikum, umuligt omfatte den proces, som kommer til udtryk i de strukturelle beskrivelser, da de består af indtil flere cases. I den forstand forbliver den strukturelle beskrivelse som regel et forarbejde, som

danner basis for resultaterne, men som ikke altid tages med i den offentlige publikation.

Kodifikationsmetoden i den biografiske metode illustreret ved et case

Casen Clara: selvstændighed som hjælp i udviklingen af jeget

Principperne for fortolkningen illustreres nu eksemplarisk ved hjælp af en analyse af de første fire segmenter af hovedfortællingen i interviewet med Clara⁶. Clara er en kvindelig tysk massør, der har sin egen klinik i Frankfurt. Hun er 58 år, fraskilt, og har en voksen søn. Interviewet blev gennemført i februar 1999 af forfatteren til denne artikel og af Regina Kreide, som led i det ovenfor nævnte projekt.

Hovedfortællingen er delt i følgende suprasegmenter:

- a) barndom og ungdom
- b) beskæftigelse i et flyselskab
- c) søgen efter en ny profession
- d) kursus for kvindelige entreprenører.

Jeg har valgt dette interview til at illustrere fremgangsmåden, fordi fortællingen, på trods af artiklens pladshensyn, på den ene side er struktureret kronologisk, og på den anden side giver et stærkt koncentreret billede af Claras livshistorie, således at den biografiske udvikling, der resulterer i erhvervsmæssig selvstændighed, bliver synlig. For at gøre forløbet i den strukturelle beskrivelse og den analytiske abstraktion, som er bygget op omkring beskrivelsen, gennemskuelig, præsenterer jeg her fortællingens første tre segmenter, der omfatter den biografiske proces indtil Claras indtræden i den erhvervsmæssige selvstændighed i begyndelsen af det sidste suprasegment.

Strukturel beskrivelse af interviewet med Clara

Det transskriberede interview starter med den generelle opfordring til at fortælle en livshistorie. Clara ratificerer dette almene spørgsmål til hendes livshistorie med et "ja". Den kvindelige interviewer fortsætter med at præcisere undersøgelsens anliggende og indsnævrer det til den erhvervsmæssige selvstændighed for straks herefter at udvide det igen ved at pege på barndommen.

I: De ved jo, at vores tyngdepunkt ligger på selvstændigheden, men hele Deres livshistorie interesserer os også, der hvor den begynder. Deres barndom.

Fru Z.: Altså, jeg havde egentligt aldrig, aldrig selv = egentligt slet ikke noget ønske om at blive selvstændig. Sådan. Først senere så. Men når jeg sådan ser tilbage, var familiemedlemmerne egentlig altid på en eller anden måde selvstændige. Også min mor. Min far blev meldt savnet i Stalingrad. Altså var hun altid selvstændig med børnene og sådant. Men det er igen sådan en speciel socialisering af min aldesgruppe. Jeg er i slutningen af halvtresserne. Og = øøø ((2 sek.)) = ja ((2 sek.))

I det første segment behandler fortælleren temaet selvstændighed og biografi på en argumentativ måde. Ved at følge den dobbelte opfordring, idet temaet bliver indsnævret og udvidet, til at fortælle begynder hun interviewet med en negativ positionering af den erhvervsmæssige selvstændighed i forhold til hendes oprindelige biografiske handlingsskema.

Hun begynder med en afgørende og entydig forklaring "Altså, jeg havde egentligt aldrig, aldrig selv = egentligt slet ikke noget ønske om at blive selv-

stændig." Denne "stærke" forklaring bliver derefter stadfæstet med en bekræftende "Sådan". Med det har fortælleren påbegyndt sin livshistorie med en benægtelse af en biografisk plan, et "udkast" til en erhvervsmæssige selvstændighed, - forankret i hendes ungdom. Dermed distancerer hun sig kraftigt fra den erhvervsmæssige selvstændighed og fremstiller sig som en, der i første omgang ikke havde en positiv tilgang til selvstændigheden og muligvis heller ikke har det i dag. Denne åbning bekendtgør en historie om en utilsigtet indgang i selvstændigheden, hhv. en historie om, hvordan den erhvervsmæssige selvstændighed alligevel blev en del af hendes biografiske udkast.

Hun fortsætter ved at åbne det næste subsegment med "Først senere så". Vi forventer efter denne indledning en fortælling om den senere fortrolige tanke med den erhvervsmæssige selvstændighed. Men der følger en argumentativ passage, som prøver at ophæve den forudgåede distancering af selvstændigheden ("Men"), idet hun prøver at vise forankringen af "selvstændigheden" i sin familietradition. Når hun ser "tilbage", "var familiemedlemmerne egentlig altid på en eller anden måde selvstændige". Her drejer det sig ganske vist ikke om en eksplicit erhvervsmæssig selvstændighed, i henhold til dobbelttydningen af begrebet "selvstændig" som erhvervsdrivende og som psykisk uafhængig, men om en "generel" selvstændighed, som det bliver demonstreret med ordet "egentlig". Hun taler om "-medlemmerne", som tyder på, at det drejer sig om flere mennesker, som deler denne egenskab. Hun begynder at eksplicite dette videre med moderens eksempel: "Også min mor". Hun afslutter ikke den påbegyndte sætning om moderens "selvstændighed", men starter en ny sætning med et tilsyneladende helt andet tema: "Min

far blev meldt savnet i Stalingrad". "Stalingrad" står i Tyskland som begrebet for slaget ved Stalingrad i 2. Verdenskrig, som indledte Tysklands nederlag. I dette slag tabte mange tyske soldater livet, for mange savnede er skæbnen aldrig blevet kendt. At en far blev meldt savnet, betød for familien i mange år både usikkerhed om hans skæbne og muligheden for hans tilbagevenden. Det synes dog, at den tragiske begivenhed, er en betingelse for moderens i første omgang positivt konnoterede "selvstændighed". Fordi der følger en konklusion "Altså var hun altid selvstændig med børnene og sådan". Hun konstruerer altså her ikke kun et mangetydigt, men også et ambivalent begreb om selvstændighed. På den ene side står den positive kendsgerning, at hun ikke behøvede at lade sig indsnævre ved at tage hensyn til en tredje, og på den anden side står kendsgerningen, at hun ikke kunne stole på andre. Det "at kunne stole på andre" kan forstås både materielt økonomisk og emotionelt psykisk. "Selvstændighed" kan betyde både social og psykisk isolation. Denne erfaring af ambivalent oplevet "selvstændighed", som frihed og ensomhed, bliver så bundet til hendes årgangs sociale situation og synliggør dermed den sociale verden i hendes barndom. Hun tager derigennem det specielle og skarphe- den i sin skæbne tilbage og påpeger erfaringens almenhed.

"Men det er igen sådan en speciel socialisering af min aldersgruppe. Jeg er i slutningen af halvtresserne." Hendes skæbne bliver til en generations normalitet. Forståelsen af skæbnen som "normalitet" var altså en "overvindelsesstrategi" i den "daværende" situation. Hun vil føre temaet videre og starter en ny sætning med "Og - søhm". Hun laver en pause og afslutter med et bekræftende "ja". Barndommens tema og erindringen af den optager hende tilsyneladende,

hun kunne tale om det i længere tid, men hun foretrækker at afslutte temaet.

Godt, så gik jeg altså i skole. Der var ikke overflod. Og derfor også - og vi er så også, min mor var jordemor, vi er så også blevet store på en eller anden selvstændig måde. Altså ikke sådan i så=en komplet hel familie = ikke sandt. Og - jeg tænker det også er vigtigt. Og så på et eller andet tidspunkt, altså studentereksamen har jeg ikke taget. Da er jeg flyttet hjemmefra, min mor har giftet sig igen og - altså d = det er heller ikke så = så vigtigt, men vigtigt er det alligevel, i hvert fald har jeg ikke taget studentereksamen, fordi jeg ville væk hjemmefra ((bliver mere stille)).

I det andet segment behandler fortælleren temaet skolegang og afbrydelse. Efter det første argumentative segment, hvor hun præsenterer forbindelsen til en familiær "selvstændigheds"-tradition, begynder Clara fortællingen om tiden i skolen. "Godt, så jeg gik altså i skole." Denne begyndelse af segmentet tyder på, at hun nu har afsluttet sin narration om sin førskoletid og starter med at tale om skolen. Hendes førskoletid drejede sig altså som moderens ambivalente "selvstændighed", mellem frihed og forladthed. Pga. udtrykket "Der var ikke overflod" åbenbarer hun en skoletid, hvor hun var underforsynet på forskellige måder. De antydede mangler kan føres tilbage til familiens økonomisk-materielle situation på dette tidspunkt, men også til den emotionelle underforsyning. Hun vil oprette en kausal forbindelse, men hun afbryder den påbegyndte sætning to gange. Hun introducerer moderen med hendes erhverv som jordemoder og knytter kausalt moderens profession sammen med det, at hun og hendes søskende er

blevet store på en "selvstændig" måde. Dette "at blive stor på en selvstændig måde" bliver forklaret med den familiemæssige disorganisation "Altså ikke sådan i sådan en komplet hel familie = ikke sandt." "Selvstændighed" bliver her sat i forbindelse med familiens disorganisation. Fortælleren skifter perspektiv på dette sted og taler nu som medlem af søskendeflokken. Hun er ikke mere alene biografibæreren, det er nu et søskendes "vi". "Vi (er) så også blevet store på en eller anden selvstændig måde." I denne fase har hendes søskende en vigtig betydning. Det synes, som om sammenholdet mellem søskende har kompenseret for problematikken med moderens uopnåelighed.

Det påbegyndte billede af "selvstændighed som forladthed" i første segment bliver her udfoldet noget mere. Moderens selvstændige erhverv (som jordemor) var grunden til børnenes "selvstændige" / forsømte opvækst. I dette segment bibeholdes de to fortællelinjer, barndom/skole og "selvstændighed som forladthed". Hun starter det næste subsegment med en meddelelse "Og så på et eller andet tidspunkt". Hun afbryder den påbegyndte sætning, foretager en selvkorrektur og siger: "altså studentereksamen har jeg ikke taget." Hun havde tidligere forladt hjemmet. Moderen havde giftet sig igen og Clara ville derfor hjemmefra. Hun var åbenbart blevet konfronteret med familiens uddannelsesforventninger om at tage en studentereksamen. Der synes også at eksistere en kausal sammenhæng mellem moderens giftermål, Claras skoleafbrydelse og at hun flyttede hjemfra. Det er øjensynligt, at den emotionelle forladthed i barndommen, som blev fremstillet i første segment, fik sit højdepunkt pga. den nye ægtemands indtræden i familien, som faldt sammen med et aldersbetinget ønske om uafhængighed og løsrivelse fra familien. Det at hun flyttede er

på den ene side en handling foretaget under psykisk pres og på den anden side højdepunktet af "selvstændighed" som ensomhed. Her bliver hendes stemme mere stille. Erindringen om adskillelsen fra familien og afbrydelsen af skolegangen synes at gøre hende bedrøvet.

Og så kom jeg på et eller andet tidspunkt til - flyselskabet. Og så holdt jeg også op en gang, og forskelligt, og så kom jeg altså i 1970 igen til flyselskabet og så er jeg blevet dér næsten ((tovende)) - næsten femogtyve år, altså over tyve år var jeg ved flyselskabet. - Og arbejdet var egentligt også virkelig godt. Det var i kundeservice. Og så var det for mig på en eller anden måde - så var det begyndt at gære på en eller anden måde. Og så ville jeg hele tiden gerne holde op, og jeg kunne ikke ((fremhævet)), fordi jeg ikke vidste, hvad jeg skulle leve af. Jeg havde overhovedet ingen = øhm udsigter egentlig. Jeg syntes allerede, at jeg, at mit liv var mangfoldigt, men det passede slet ikke, fordi jeg vidste ikke bedre. Jeg kendte jo kun hele tiden dét ((fremhævet)). Og så begynder det egentlig allerede, at man der så - ved uddannelsesord = øhm, og med sådanne sager, så kan man egentligt allerede gøre en lille smule. Og så har jeg hele tiden tænkt, hvis du holder op, så ender du på gaden. Men jeg blev mere og mere ulykkelig. Mit arbejde blev heller ikke bedre, skønt jeg tidligere ofte - hvordan skal man sige det - var en god hest i stalden - ikke sandt. Og det vidste jeg også. Men så lige pludseligt ikke mere = ikke sandt. Det var sådan - alt sammen. Så var jeg også sådan (...) og har gjort mig umage, og vil

le sige op og har også sådan et halvt års opsigelsesfrist, og så nåede jeg det aldrig. Så overskred jeg opsigelsesfristen og så overskred jeg den igen og jeg/klarede det bare ikke/((fremhævet)). Og så er jeg alligevel holdt op - og så havde jeg også - ak, ja ganske mange penge - og så tog jeg til Amerika. -

I det tredje segment bliver der fortalt om arbejdslivet, især beskæftigelsen ved flyselskabet og den vanskelige afsked derfra. Efter at hun har talt om skoleafbrydelsen begynder hun med temaet "erhvervsarbejde". Det ser ud til, at hun nu selv skulle tjene til livets ophold efter, at hun havde afbrudt skolegangen og var flyttet hjemmefra. Sandsynligvis havde hun forskellige jobs. Hun fortæller vagt om denne tid ("et eller andet tidspunkt", "forskelligt") og koncentrerer sig hurtigt om beskæftigelsen ved flyselskabet. Året for den fornyede start ved flyselskabet er til gengæld meget præcist: 1970. Hun nævner også præcist de antal år, hun har arbejdet ved flyselskabet (25). Ud fra data i de forudgåede segmenter af livshistorien (den afbrudte skolegang) kan vi opstille hypotesen, at hun muligvis kun har deltaget sporadisk i faglig uddannelse. I og med at hun ikke nævner faglig videreuddannelse, antager vi, at Clara ikke har en solid faglig uddannelse. På baggrund af denne hypotese antager vi videre, at starten ved flyselskabet muligvis var en stor succes for hende, en slags opnåelse af et drømmejob. Faktisk var hun i lang tid tilfreds med sit arbejde. Hun afslutter subsegmentet ved at evaluere arbejdet meget positivt ("virkelig godt").

Hun fortsætter med et nyt subsegment. "Og så var det for mig på en eller anden måde - var det så begyndt at gære på en eller anden måde". Tiden med tilfredshed med arbejdet er nu pludselig slut. Med begrebet "at gære" udtrykker

hun begyndelsen af en indre, mental proces, som forbliver diffust for hende, hun bliver overrasket, for hun kan ikke sige præcist, hvad det drejer sig. Hun bliver nødt til at bruge det metaforiske ord "at gære". Den manifesterede følge af denne besynderlige indre proces lå i et opstået ønske om et skift. Hun var pludselig ikke længere tilfreds med sin arbejdsituation og ville forlade arbejdet. "Og så ville jeg hele tiden gerne holde op." Men dette at "ville" kunne hun ikke omsætte til handling, fordi hun ikke havde et erhvervs-mæssigt alternativ. Hun kom altså i et alvorligt dilemma.

I det følgende beskriver hun mere præcist, fra et nutidigt standpunkt, den indre forvandlingsproces fra dengang. Hun syntes, at livet var "mangfoldigt", men det var en illusion, fordi hun havde ikke sammenligningsmuligheder. Hun kendte ikke til et bedre liv. "Jeg kendte jo kun hele tiden dét." Det er øjensynligt, at hun beskriver en krise, som udspringer af bevidstgørelsen om flere livsmuligheder end den, hun lever i, og af ønsket om at leve en anden mulighed.

I det næste subsegment beskriver hun den ramme, i hvilken denne bevidstgørelse skete. Den ramme var uddannelses- og "sådanne sager". Hendes deltagelse i arrangementer inden for voksen-uddannelse og de dér gjorde erfaringer satte gang i bevidstgørelsesprocesserne. "Og så begynder det egentligt allerede." Det synes som, hun betragter uddannelsesarrangemeter som stedet, hvor man kan gøre noget for at (gen-)oprette livets mangfoldighed. I denne del taler hun distanceret og generaliserende i tredje person om funktionen af uddannelsesarrangemeter. "Så kan man egentligt allerede gøre en smule." Denne formuleringsskema kunne være et forsøg på at dække over hendes usikkerhed mht. legitimiteten af, at uddannelseserfaringer udgør en kilde til at stille spørgsmåls-

tegn ved kvaliteten i hendes arbejde. Denne usikkerhed dækkes der over ved at postulere en almenhed i erfaringen.

I det følgende præsenterer hun sin refleksion over situationen i form af en samtale med sig selv. "Og så har jeg tænkt hele tiden, hvis du siger op, så ender du på gaden." Hun kontrasterer erfaringerne fra uddannelsesarrangemeterne med den økonomiske situation, der var i vente. Pga. vores viden om den herskende arbejdsløshed kan vi konkludere, at hendes situation var karakteriseret ved, at der var for ringe chancer for at finde en ny arbejdsplads. Dilemmaet førte til, at hun "blev mere og mere ulykkelig". I denne psykiske tilstand blev hendes arbejde dårligere og dårligere. Hendes formulering "mit arbejde blev heller ikke bedre" viser, at hun stadigvæk i dag føler et ubehag fra dengang, at hun næsten skammer sig over, at hun blev dårligere til sit arbejde. Denne oplevelse støtter sandsynligvis i mod hendes strenge arbejdsetik. Hendes udviklede arbejdsetik åbenbarer hun med den næste sætning, nemlig at hun tidligere altid har været en af de bedste. Hendes arbejdsydelse blev pludselig blevet dårligere. Det hele støtter sammen: opdagelsen af, at hun savnede noget, ønsket om et skift og at hendes arbejdsydelse blev dårligere. Den næste passage viser den handlingslamelse, som hun pga. dette dilemma var havnet i. Hun prøvede flere gange at sige op, men måtte udsætte det hver gang ("jeg klarede det bare ikke"). Hun afslutter dette segment, som handler om tiden med handlingslammelsen og desorientering, med en bestemt tone i stemmen. "Og så forlod jeg alligevel mit job." På dette tidspunkt bliver hendes stemme kraftigere og hun benytter en række fyldeord for at understrege betydningen af dette skridt.

Jeg vil her sammenfattende gengive det videre forløb af fortællingen: Efter at

hun har fortalt, at hun i sidste ende alligevel forlod firmaet, begynder hun et segment med en søgen efter en ny profession. Med sine opsparede penge tager hun til Amerika for at få en erhvervsmæssig uddannelse. Hendes faglige præference udkrystalliserer sig efterhånden inden for det esoteriske (astrolog) og andre "verdslige" veje med henblik på "udviklingen af jeget" (gestaltterapeut). På dette tidspunkt reflekterede hun udelukkende over indholdet af den nye profession, men ikke over arbejdets organisationsform, nemlig om den skulle udføres i en afhængig, ansat position eller som et selvstændigt arbejde. I Amerika gik hun på et uddannelsescenter. Det første år bestod i at finde sig selv ("terapi og massager"). "Og så på sådan en langsom måde" ændrer situationen sig. En lærer har anbefalet hende massagen som profession. Lærerens deltagelse støtter hende i den vanskelige refleksionsproces og diskussion af en plan for en fremtidig profession. Efter tvivl og intensive diskussioner med læreren gav hun i sidste ende sin indre accept til lærerens forslag. Derefter besøgte hun et specialkursus for uddannelse af massører. Efter afslutningen af faguddannelsen opstod spørgsmålet, om hun skulle blive i Amerika eller tage tilbage til en "normal" arbejds hverdag. Hun besluttede at tage tilbage til Tyskland.

Tilbagekomsten til Tyskland betød afslutningen af den biografiske udetid. Presset for at starte erhvervsmæssigt igen, var nu stærkt. Hun fandt ud af, at hun kun havde en chance som selvstændig. Pga. presset oplevede hun en fase af desorientering, som varede flere måneder. Da hun var ude af stand til at handle, fik hun en hudsygdom. Fasen af desorientering blev afbrudt ved, at hun tilfældigt opdagede, at hun kunne tage kurser i entreprenørship for kvinder. Hun deltog og fik efterhånden gennem kurset

den selvsikkerhed, hun behøvede for at blive selvstændig.

Analytisk abstraktion

Den strukturelle beskrivelse har vist den specifikke indlejring af Claras selvstændighedsprojekt i den biografiske proces. Den centrale processtruktur, som blev udarbejdet af den strukturelle beskrivelse af Claras biografiske fortælling, er en forløbskurve, der udsprang af bevidstgørelsen af et "ikke levet liv⁷". Dette er altså en forløbskurve, som ikke opstår af uundgåelige ydre begivenheder, men opstår pga. hendes overvindelse, der foregår gennem en indre proces. Denne indre proces konfronterede hende både med umuligheden af at leve og arbejde videre som før og med, at hun manglede et alternativ. Umuligheden af at fortsætte med arbejdet i den samme, godt sikrede stilling, de dårlige chancer for at få en ny ansættelse på arbejdsmarkedet pga. hendes erhvervsspecifikke kvalificering, hendes alder og den desorientering, hun havde omkring sit liv fremover, førte alt sammen til en krise, som til tider gjorde hende handlingslammet.

Overvindelsen af forløbskurven skete ved, at hun opgav sin "normale", gode sikre stilling og begyndte en langvarig søgen efter en ny erhvervsidentitet, som førte til et nyt biografisk handlingsskema, godt hjulpet af signifikante andre mennesker. Det er især interessant, dels at bevidstgørelsen af det "ikke levede liv" fandt sted i sammenhæng med den erfaring hun opnåede i videreuddannelsen af voksne, og dels at dette vækkede hendes behov for "udviklingen af jeget". Det centrale aspekt er samtidig, at udviklingen fra det at leve det "ikke levede liv", til "udvikling af jeget", blev opnået gennem uddannelsesaktiviteter. Hendes beslutning kunne finde sted i slutningen af en lang søgeproces, der var indlejret i en uddannelsesramme. Denne tætte kob-

ling af selvstændighed og uddannelse er blevet konstateret i flere biografier og danner en hyppigt forekommende processtruktur.

Professionen, som hun valgte til slut, var i starten koblet til arbejdsindholdet (kropsmassage). Organisationsformen af erhvervsudøvelsen var af sekundær betydning. Arbejdsindholdet var det primære mål, den selvstændige arbejdsorganisation var, med de givne betingelser på arbejdsmarkedet, det nødvendige middel for at nå dette mål. Dermed viser det sig, at fortællingens præambel sigter til denne helhed i den biografiske udformning: selvstændigheden tjener et andet biografisk mål, nemlig "udviklingen af jeget" og at leve et "ikke levet liv". Selvstændigheden er ikke selvvalgt, men bliver brugt, da forholdene dikterer det, som midlet til at nå målet. Hun snarere "vover" selvstændigheden. Ambivalensen i hendes selvstændighedsbegreb, som forekommer i præamblet og i det første segment, ligger altså i den biografiske prioritering af selvstændigheden. Frihed og selvudfoldelse, men samtidigt også forladthed, er to aspekter, som bliver koblet tilbage til barndomsoplevelserne, men de får alligevel først betydning ud fra den nutidige synsvinkel. At blive selvstændig er en følge af det at have forladt en sikker og sikret arbejdsplads, som ikke mere var emotionelt tilfredsstillende.

Hun kunne kun tale om sin barndom på en argumentativ måde og inden for diskussionen om "selvstændigheden" i familiehistorien. Hendes vanskeligheder ved at tale fortællende om barndommen og hendes undvigelse og flugt ind i et skema af argumentation peger på lidelsen i barndommen og den psykiske belastning, som udspringer deraf. De betingelser, som ikke gør denne del af hendes historie disponibel på en narrativ måde, bliver synlige⁸. Allerede i barn-

dommen er der altså anlagt en forløbskurve, der hænger sammen med den kollektive forløbskurve⁹, som er forvoldt af krigen og dens følger, og som fører til, at hun forlader familien tidligt. Udredningen af denne biografiske forløbskurve har åbnet for hendes specielle ambivalens over for selvstændigheden.

Fortælleren gennemførte konsekvent fortællelinjen i den erhvervsmæssige udvikling. Kontrasteringen af den levede og fortalte livshistorie viser dog, at hun har udeladt personlige begivenheder i sin fortælling. Hun har i hovedfortællingen udeladt de begivenheder, der har med hendes private liv at gøre, såsom fødslen af sønnen. Dette kunne på den ene side hænge sammen med hendes opfattelse af, hvad interviewerne forventede. Men det kunne også hænge sammen med, at hun tog det at være vokset ud af moderrollen som noget selvfølgeligt. Nu beskæftiger hun sig mere med udviklingen af sig "selv" end med "udviklingen" af sønnen.

Den meget afbrudte fortællemåde, som hun hele tiden korrigerer, kan forstås ud fra den usikkerhed, som fortsat består, en usikkerhed, som fortælleren kom ind i, fordi hun forlod et tidligere handlingsskema og tog en beslutning til fordel for en ny erhvervsmæssig begyndelse. Det viser sig, at denne afgørelse gang på gang har ledt hende ind i faser af ekstrem lidelse og handlingslammelse, som hun dog hver gang er kommet ud af ved egen kraft via den reflekterende udvikling af sit handlingsskema.

For-at-motiver og fordi-motiver til selvstændigheden fremstår nu helt klart. Selvstændighed påbegyndes for at opnå det primære mål i udførelsen af en profession, der er tilegnet det biografiske handlingsskema i form af udfoldelsen og udviklingen af sig selv, og også vha. uddannelse. Fordi-motiver skal søges langt tilbage i biografien, i udviklingen væk fra

den familiære situation i det biografiske handlingsskema, en udvikling i retning af "selvstændighed" i almen betydning og en ansvarlig søgen efter tilfredsstillende arbejds- og livsbetingelser.

Clara står altså for en type af selvstændige, hvor selvstændigheden bliver benyttet til at opnå andre biografiske mål. Hendes biografiske mål opstår gennem biografiske forandringsprocesser af hendes selvrealisering, og de er så påtrængende, at hun opgiver sin sikre stilling. Situationen, hun kommer i, rummer en af mange mulige nederlag, fordi hun begiver sig ind i et ukendt område. Da hun på en måde bliver tvunget ind i selvstændigheden for at kunne indfri selvrealiseringen som biografisk mål, er hendes selvstændighed i mange henseender et resultat af "nød". Diskussionen af dette aspekt af "selvstændighed af nød" vs. "et behov for selvrealisering", som blev påbegyndt af D. Bögenhold (1989), burde føres mere differentieret med udgangspunkt i det biografianalytiske materiale.

Sammenfatning

Resumerende kan siges, at Grounded Theory og den biografiske metode deler det samme epistemologiske grundlag. Den kodifikationsmetode, som blev foreslået i den biografiske metode, fremstår dog gennem den fortællerteoretiske og biografiteoretiske antagelse som en videreudvikling af Grounded Theory inden for den biografiske forskningsområde, ved at støtte sig til den specifikke feltstruktur og -dynamik. Mens Grounded Theory mindre er en metode i den strikte betydning af ordet, end et forskningsprogram (Roth 1993, Bernt-Bärtl 1999), har den biografiske metode en teoretisk forudsætning. Eller som Apitzsch og Inowlocki formulerer det "biographical research is not a method in need of a theory" (Apitzsch/Inowlocki 2000:63). Kodifikationsprocessen, som bliver foreslået i

Grounded Theory, bliver i biografiforskningen af Schütze inddelt i to trin. Det første trin er strukturelle beskrivelser med omfattende analyser af teksten, der udnytter fortælle- og biografiteoretiske erkendelser. Dette leder til udviklingen af centrale kategorier og forholdet mellem kategorierne som det andet trin. Stiller man Grounded Theory's kodifikationsforslag over for den biografiske metodes kodifikationsforslag, så kan man se den strukturelle beskrivelse som analog til den åbne kodifikation og den analytiske abstraktion som analog til den aksiale og selektive kodifikation¹⁰.

Den biografiske metodes kodifikationsmetode og udbyttet af teoretiske udsagn om strukturen af biografiske processer, der kan føre til selvstændighed, blev vist ved et eksempel, Casen. Det har ikke været muligt, inden for denne givne ramme, også at kodificere interviewet efter reglerne i Grounded Theory med henblik på at gøre ligheder og forskelle mellem de to fremgangsmåder mere transparent. Derfor ønsker jeg at henvise til en kodifikation af et biografisk interview efter retningslinjerne i Grounded Theory, foretaget af F. Chicchi (2000)¹¹.

(Oversættelse fra tysk: Angela Schou; sproglig bearbejdning: Line Hahne-mann).

Noter

1. Sml. Apitzsch, Ursula/Kontos, Maria/Kreide, Regina (2001): *Self-employment activities concerning women and minorities; their success or failure in relation to social citizenship policies*. Afsluttende rapport. Frankfurt/Main.

2. Projektet blev koordineret af et team fra Frankfurt University under ledelse af Ursula Apitzsch. Projektpartnere var: Feiwel Kupferberg/Aalborg University, Floya Anthias/Greenwich University, Gabriela Lazaridis/Dundee University, Aleksandra Alund/Umeå University, Walter Privitera/Calabria University, Maria Liapi/Centre for Women's Studies, Diotima, Athens, Skevos

Papaioannou/Crete University.

3. En undtagelse er arbejdet af Bettina Dausien (1995), i hvilket hun bringer begge metoder i forhold til hinanden.

4. Ang. benyttelsen af software til biografianalysen sml. især arbejdet af Andreas Bernt-Bärtl (1999). Flere kommentarer til valget af software, sml. Apitzsch/Kontos/Kreide (2001).

5. Ang. kritikken af antagelsen, at analysen af et biografisk interview ville tillade tilbagelutningen til "kendsgerninger", sml. Gerhard 1985. Ang. antagelsen af biografi som 'illusionA, sml. Osterland (1983).

6. Navnene og andre data er ændret, således at personerne er sikret anonymitet.

7. Ang. begrebet det ikke levede liv 'ungelebetes LebenA i biografiforskningen sml. Zacher (1984) og Dausien (1996).

8 Ang. funktionen af argumentationen i biografiske fortællinger sml. Riemann, Gerhard (1986).

9. Ang. begrebet den kollektive forløbskurve sml. Schütze 1989.

10. Netop denne brydning af kodifikationsmetoden i to trin har konsekvenser for udnyttelsen af softwaren NUDIST, som bygger på Grounded Theory. Det var ikke muligt, at forbinde trinene med hinanden ved at gå fra teksten ind i den strukturelle beskrivelse og derefter ind i den analytiske abstraktion.(sml. Apitzsch/Kontos/Kreide 2001).

11. F. Chicchi (2000) har for kort tid siden i en artikel i International Review of Sociology demonstreret kodifikationen af et biografisk interview efter principperne i Grounded Theory.

Litteratur

Apitzsch, Ursula und Lena Inowlocki 2000: Biographical Analysis : a German School? I: Chamberlaine, Prue, Bornat, Joanna, Wengraf, Tom (Eds.) *The turn to Biographical Methods in Social Science, Comparative Issues and Examples*, London, New York: Routledge.

Bernt-Bärtl, Andreas 1999: *Computerunterstützte Forschung bei der Biographie-*

analyse. Hilfe oder Umweg? Speciale, antaget ved Institut für Sozialisation/ Sozialpsychologie, J.W. Goethe-Universität, Frankfurt/M.

Bohnsack, Ralf 1991: *Rekonstruktive Sozialforschung. Einführung in Methodologie und Praxis qualitativer Forschung*, Opladen.

Bögenhold, Dieter 1989: Die Berufspassage in das Unternehmertum. Theoretische und empirische Befunde zum sozialen Prozess von Firmengründungen. I: *Zeitschrift für Soziologie*, 4, 1989:263-281.

Bude, Heinz 1985: Der Sozialforscher als Narrationsanimateur. Kritische Anmerkungen zu einer erzähltheoretischen Fundierung der interpretativen Sozialforschung. I: *KZfSS* 37:327-336.

Chicchi, Federico 2000: Grounded Theory and the Biographical Approach: an Attempt at an Integrated Heuristic Strategy. I: *International Review of Sociology Vol. 10, No. 1, 2000*.

Corbin, Juliet und Anselm Strauss 1990: Grounded Theory Research: Procedures, Canons and Evaluative Criteria. I: *Zeitschrift für Soziologie*, 19, H. 6, 1990. London: Sage.

Dausien, Bettina 1994: Biographieforschung als 'KöniginnenwegA? Überlegungen zur Relevanz biografischer Ansätze in der Frauenforschung. I: Diezinger, Angelika, Kitzer, Hedwig, Anker, Ingrid, Bingel, Irma, Haas, Erika, Odierna, Simone (udg.) *Erfahrung mit Methode. Wege sozialwissenschaftlicher Frauenforschung*, Text 6, Freiburg i.Br., Kore.

Dausien, Bettina 1996: *Biographie und Geschlecht. Zur biografischen Konstruktion sozialer Wirklichkeit in Frauenlebensgeschichten*, Bremen.

Fischer-Rosenthal, Wolfram und Gabriele Rosenthal 1997: Narrationsanalyse biografischer Selbstpräsentation. I: Hitzler, Ronald, Honer, Anne (udg.)

- Sozialwissenschaftliche Hermeneutik. Eine Einführung*, Opladen: Leske + Budrich.
- Flick, Uwe mfl. (udg.) 1991: *Handbuch. Qualitative Sozialforschung. Grundlagen, Konzepte, Methoden und Anwendungen*, München.
- Giddens, Anthony 1988: *Die Konstitution der Gesellschaft*, Frankfurt/M.
- Glaser, G. Barney 1992: *Emergence vs. Forcing, Basics of Grounded Theory Analysis*, Mill Valley, CA.
- Glaser, G. Barney und Anselm Strauss 1965: *Awareness of Dying*, Chicago.
- Glaser, G. Barney und Anselm Strauss 1967: *The Discovery of Grounded Theory, Strategies for Qualitative Research*, Chicago.
- Kallmeyer, Werner und Fritz Schütze 1977: Zur Konstitution von Kommunikationsschemata der Sachverhaltsdarstellung. I: Wegner, Dirk (udg.) *Gesprächsanalysen. Foredrag holdt ved 5. Kolloquium des Instituts für Kommunikationsforschung und Phonetik, Bonn, 14.- 16. Oktober 1976*, Hamburg.
- Kelle, Udo und Suzann Kluge 1999: *Vom Einzelfall zum Typus*, Opladen.
- Osterland, Martin 1983: Die Mythologisierung des Lebenslaufs. Zur Problematik des Erinnerns. I: Baethge, Martin/Essbach, Wolfgang (udg.) *Soziologie. Entdeckungen im Alltäglichen. Hans Paul Bahrdt, festschrift til hans 65. fødselsdag*. Frankfurt/M. New York, Campus.
- Oevermann, Ulrich mfl. 1979: Die Methodologie einer 'objektiven Hermeneutik' und ihre allgemeine forschungsslogische Bedeutung in den Sozialwissenschaften. I: Soeffner, Hans-Georg: *Interpretative Verfahren in den Sozial- und Textwissenschaften*. Stuttgart: JB Metzler.
- Reichert, Jo 1997: Objektive Hermeneutik. I: Hitzler, Ronald, Honer, Anne (udg.) *Sozialwissenschaftliche Hermeneutik. Eine Einführung*, Opladen: Leske + Budrich.
- Riemann, Gerhard 1986: Einige Anmerkungen dazu, wie und unter welchen Bedingungen das Argumentationschema in biographisch-narrativen Interviews dominant werden kann, s. 112-157, i: Soeffner, Hans-Georg (udg.), *Sozialstruktur und soziale Typik*, Frankfurt/M. Campus.
- Riemann, Gerhard 2001: "Introduction." I *Journal of Narrative Analysis*. Special Issue. "Doing biographical analysis." (Under udgivelse).
- Riemann, Gerhard und Fritz Schütze 1991: *Trajectory as a Basic Theoretical Concept for Analysing Suffering and Disorderly Social Processes: Essays in Honor of Anselm Strauss*, New York, s. 54-70.
- Rosenthal, Gabriella 1995: *Erlebte und erzählte Lebensgeschichte*. Frankfurt/M.
- Roth, Erwin 1993 (red.) *Sozialwissenschaftliche Methoden*. München, Wien, Oldenburg.
- Schütz, Alfred 1971: *Gesammelte Aufsätze*, Den Haag.
- Schütze, Fritz 1983: Biographieforschung und narratives Interview. I: *Neue Praxis* 3:283-293.
- Schütze, Fritz 1981: Prozessstrukturen des Lebenslaufs. I: Matthes, J. mfl. (udg.) *Biographie in handlungswissenschaftlicher Perspektive*, s. 67-156, Nürnberg.
- Schütze, Fritz 1984: Kognitive Figuren des autobiographischen Stegreiferzählens, s. 78-117, I: Kohli, Martin/Robert, G. (udg.), *Biographie und soziale Wirklichkeit*, Stuttgart.
- Schütze, Fritz 1987: Das narrative Interview in Interaktionsfeldstudien. I: *Studienbrief der FernUniversität Hagen. KE 1 FB Erziehungs-, Sozial- und Geisteswissenschaften*. Hagen: University of Hagen.

- Schütze, Fritz 1989: Kollektive Verlaufskurve oder kollektiver Wandlungsprozess. Dimensionen des Vergleichs von Kriegserfahrungen amerikanischer und deutscher Soldaten im zweiten Weltkrieg. I: *Bios, Zeitschrift für Biographieforschung und Oral History*, H.1, 1989:39–110.
- Strauss, Anselm und Juliet Corbin 1990/1996: *Grounded Theory. Grundlagen qualitativer Sozialforschung*, Weinheim.
- Weber, Max 1920/1996: *Die protestantische Ethik und der 'Geist' des Kapitalismus*. Udg.: Klaus Lichtblau und Johannes Weiß, Weinheim.
- Zacher, Albert 1984: Der Begriff des 'ungelebten Lebens' im Werk Viktor von Weizsäcker. I: *Psychotherapie und Psychologie*, 34:237-241.